

**ORGANIZACIJA, STANJE I BUDUĆNOST BOLNIČKIH
KNJIŽNICA U REPUBLICI HRVATSKOJ**

ORGANIZATION, THE PRESENT AND THE FUTURE OF HOSPITAL
LIBRARIES IN CROATIA

Tanja Sušec

Knjižnica Kliničke bolnice "Sestre milosrdnice" Zagreb
tsusec@kbsm.hr

Gordana Ramljak

Knjižnica Klinike za traumatologiju Zagreb
biblioteka@trauma.hr

Damira Kraljević

Knjižnica Klinike za plućne bolesti "Jordanovac" Zagreb
kb-jordanovac@zg.t-com.hr

UDK / UDC 026:61

Stručni rad / Professional paper

Primljeno / Received: 9. 3. 2010.

Sažetak

Bolničke knjižnice u Hrvatskoj pripadaju u skupinu stručnih medicinskih knjižnica odnosno specijalnih knjižnica, nalaze se u sustavu zdravstvenih ustanova i namijenjene su zdravstvenom osoblju. Bolničke knjižnice namijenjene isključivo pacijentima u Hrvatskoj praktički ne postoje, a literatura sa zdravstvenim informacijama za pacijente na hrvatskom jeziku nije tako opsežna i raznovrsna kao u svijetu. U zdravstvenim ustanovama u svijetu postoje samo stručne medicinske odnosno bolničke knjižnice, samo bolničke knjižnice za bolesnike ili pak kombinacija jednih i drugih. U Hrvatskoj je stvaranje i organizacija posebnih fondova knjiga, časopisa i drugih informacija u tiskanom ili elektroničkom obliku važan zadatak, koji će sigurno pridonijeti boljem zdravstvenom i kulturnom obrazovanju naših stanovnika. Knjižničari bolničkih knjižnica moraju zbog toga osigurati podršku svojih zdravstvenih djelatnika, ali i podršku svojih kolega knjižničara iz narodnih i školskih knjižnica. Smatramo da bliska budućnost neće donijeti velike i značajne promjene (iz fi-

nancijskih razloga) kao što je osnivanje samostalnih bolničkih knjižnica za bolesnike kakve postoje u cijelom svijetu. Ali u daljoj budućnosti i hrvatsko će zdravstvo slijediti svjetske trendove o čemu svjedoče upravo prevedene IFLA-ine "Smjernice za knjižnične usluge za bolničke pacijente, starije osobe i osobe s posebnim potrebama u ustanovama za trajnu skrb i smještaj". Bolnički knjižničari smatraju da je za naše uvjete prihvatljivo rješenje kombinirani tip bolničke knjižnice koja pruža usluge zdravstvenom osoblju, ali i pacijentima i njihovim obiteljima u onim bolnicama gdje je to moguće i u opsegu u kojem je to moguće.

Cljučne riječi: medicinske knjižnice, bolničke knjižnice, informacije za pacijente

Summary

Hospital libraries in Croatia belong into the group of medical libraries as well as special libraries; they are located in health care institutions and serve only health care professionals. Croatian hospitals generally do not have a library or consumer health information service for patients. In addition, consumer health information and popular medical works in the Croatian language are insufficient or rare. In the world, there are three types of libraries in health care facilities: medical hospital library for health care professionals, hospital library for patients, and a combination of the first two – a hospital library for both medical staff and patients. Creation and organization of special holdings for patients comprising monographs, serials and other information in print or e-format is a very important task, which will surely contribute to better health and cultural education of the Croatian population. Hospital librarians need support of their patrons – health care workers, but also of fellow-librarians in public and school libraries. In our opinion, there will be no major and significant changes in the near future (primarily due to financial reasons) with regard to opening of hospital libraries only for patients. Since the translation of IFLA "Guidelines for libraries serving hospital patients and the elderly and disabled in long-term care facilities" has just been published in Croatia, we do hope that the health care system in Croatia will follow the trends in the world. Hospital librarians think that a combined type of hospital library is the best acceptable solution in Croatia for serving health care professionals and patients with their families wherever it may be applied.

Keywords: medical libraries, hospital libraries, patient information, consumer health

U Hrvatskoj postoji oko trideset knjižnica u raznim bolnicama: u kliničkim, općim, specijalnim i županijskim, postoje knjižnice koje su specijalne knjižnice za područje biomedicine i korisnici ovih knjižnica su liječnici, medicinske sestre i drugi zdravstveni i nezdravstveni djelatnici koji rade u bolnicama. Sve one posjeduju stručnu i znanstvenu medicinsku literaturu u tiskanom i elektroničkom obliku. Bolničke knjižnice namijenjene isključivo pacijentima u Hrvatskoj praktički ne postoje, a literatura sa zdravstvenim informacijama za pacijente na hrvatskom jeziku nije tako opsežna i raznovrsna kao u svijetu. Tako npr., Knjižnica Kliničke bolnice Dubrava ima zbirku za bolesnike, ali s nemedicinskom literaturom, a Knjižnica Kliničke bolnice "Sestre milosrdnice" ima posebnu zbirku zdravstvene literature za pacijente i bolesnike.

Hrvatske bolničke knjižnice razlikuju se od onih u svijetu gdje postoje uglavnom tri vrste bolničkih knjižnica – medicinske bolničke knjižnice namijenjene zdravstvenim djelatnicima, bolničke knjižnice za bolesnike i bolničke knjižnice koje su kombinacija prvih dviju vrsta bolničkih knjižnica. Međunarodna radna skupina IFLA-e, koja je izrađivala “Smjernice za knjižnične usluge za bolničke pacijente, starije osobe i osobe s posebnim potrebama u ustanovama za trajnu skrb i smještaj”, odlučila je zato rabiti naziv “bolničke knjižnice” samo u slučaju kada se misli na “knjižnicu za pacijente koja u biti raspolaže zbirkom za čitanje u slobodno vrijeme te često sadrži i građu sa zdravstvenim informacijama”. (1) U ovim se Smjericama spominju dvije vrste literature za bolničke pacijente: beletristika (sva ostala literatura koja nije medicinska stručna literatura i ona koja može poslužiti u biblioterapijske svrhe) i literatura koja pruža zdravstvene informacije za laike (odnosno pacijente, bolničke pacijente i opću populaciju) i koja se odnosi na informacije o zdravom životu, prevenciji bolesti, zaštiti zdravlja i sl. No, uglavnom se govori o literaturi za bolničke pacijente koja je namijenjena za čitanje u slobodno vrijeme, a ne o literaturi s informacijama o zdravlju. (1)

Naša je pretpostavka da će stanje u Hrvatskoj za sada ostati kako je dosada bilo i možda uspijemo jedino unutar naših knjižnica stvoriti posebne zbirke za pacijente. Naime, naša stvarna financijska sredstva i opće društveno stanje ne dopuštaju velike promjene. Zdravlje ovisi o društvenom blagostanju, općoj razini obrazovanja i pojedinačnim naporima stručnih službi. Za naše knjižnice ne može se upotrijebiti naziv koji je francuska knjižničarka Françoise Alptuna upotrijebila nakon posjete američkim medicinskim knjižnicama: Des Bibliothèques Médicales en Bonne Sante. (To je bio i naslov njenog članka. U prijevodu medicinske knjižnice dobrog zdravlja – u dobrom zdravlju). (2)

Američke medicinske i bolničke knjižnice imaju više financijskih sredstava, odlične stručne uvjete, a francuski knjižničari imaju veliku podršku države. Tamo je pokrenut poseban poticaj kojim rukovode dva ministarstva: Ministarstvo zdravstva i Ministarstvo kulture, a to je promocija čitanja u bolnicama. Navedena ministarstva izdala su posebnu brošuru pod nazivom “Oživimo čitanje u bolnici: preporuke za dobru praksu”. Pod istim nazivom išao je i članak u Bulletin des bibliothèques Française u kojem se opisuje ova važna kulturna i obrazovna akcija. (3)

O čitanju u bolnicama, a tako je i sve počelo – čitanjem, govori se doslovice već stoljećima. Tako je već u 17. stoljeću u Francuskoj bilo popularno čitanje u bolnici, to se nazivalo “razonodom za pacijente”. Povijesno gledajući, “čitanje u bolnici” potaknuli su prije svega liječnici i ovdje treba istaknuti dva važna mišljenja istaknutih ljudi u medicini o čitanju. Iako su njihova iskustva uvjetovana mjestom i vremenom, ona su vrlo zanimljiva. Prvo je mišljenje Florence Nightingale, engleske medicinske sestre osnivačice modernog sestринства i organizirane medicinske njege bolesnika u 19. stoljeću. Ovaj citat uzet je iz knjige dr. Bože Peričića “Njega bolesnika” iz 1936. godine. Peričić je citat uzeo uz druge knjige slavnoga bečkog kirurga Teodora Billrotha o njezi bolesnika. Prijevod je pomalo “starinski”, ali vrlo zanimljiv:

U pogledu čitanja bolesniku, moje iskustvo glasi da, ako bolesnik nije još kadar da sam čita, on obično ne podnosi ni da mu drugi čita. Imaš li što da čitaš bolesniku, čitaj mu polagano. Varaš se, ako misliš da ćeš mu tim manje dosaditi što budeš brže gotov i ako bez odaha brzaš k svršetku. Prava je muka za bolesnika ako mu ne čitaš pomnjivo, te sad nešto za sebe čitaš a sad drugo s nepomnje izostavljaš. (4)

S druge strane, Viktor Frankl, ugledan psihijatar, iznio je u svojoj knjizi "Nečujan vapaj za smislom" vrlo zanimljivo iskustvo. On je na austrijskom sajmu knjiga održao predavanje pod nazivom "Knjiga kao terapija". Evo samo nekoliko riječi iz tog odlomka:

Drugim riječima, govorit ću o mogućnosti da čovjek liječi vlastite rane čitajući knjige. Iznijet ću slušateljstvu primjere u kojima je knjiga promijenila život čitaoca ili mu spasila život, spriječivši ga da počini samoubojstvo. Postoje i slučajevi u kojima je knjiga pomogla ljudima koji su bili na samrti ili ljudima koji su bili u zatvoru. (5)

Namjerno smo odabrali ove primjere koji govore o tome da je čitanje sveopća ljudska aktivnost koja na našu sreću nije povlastica. Čitanje pruža nadu da je moguće obraniti sebe od mnogobrojnih psihičkih i fizičkih iskušenja koja se pojavljuju tijekom našeg života i pruža svima mogućnost da saznaju kako se to može učiniti bez obzira na sve zdravstvene nevolje. Kako je to poručio papa Ivan Pavao II, sudionicima skupa "Dostojanstvo i prava duševno oštećenih osoba": "Svijet prava ne može biti povlastica samo zdravih." I to je zasigurno bila poticajna misao u stvaranju mnogobrojnih programa za obrazovanje bolesnika u koje ulaze programi čitanja, osnivanja knjižnica, izdavanje i pisanje literature itd. U ovom posljednjem, dakle u pisanju literature, a tu mislimo na sve: na knjige, časopise, novine, priručnike, brošure u tiskanom i elektroničkom obliku, mrežne stranice o zdravlju i pojedinim bolestima, moramo se osloniti na liječnike. Kao što njihov posao sadrži razgovor s bolesnikom i važna je sastavnica liječenja, tako i pisanje mora pomoći bolesnicima, posredno u postupku liječenja. Ovdje treba objasniti jednu važnu stranu znanja samih liječnika. To je, osim poznavanja bolesti, i poznavanje bolesnika. O tome je u svojoj knjizi "Najmlađa znanost; bilješke promatrača medicine" pisao Lewis Thomas, američki liječnik, dekan medicinskog fakulteta Yale i sveučilišta u New Yorku, autor slavne knjige "Život stanica" koja je prevedena na 11 jezika i pisac vrlo čitanih eseja u vrlo citiranom časopisu New England Journal of Medicine. Thomas kaže: "U medicini je teško naučiti i još teže predavati o tome kako je biti bolesnik." Zašto? Zato kaže dalje Thomas jer "vrlo malo liječnika, doista vrlo malo, zna kako jest proživjeti bolest. Čak više nema ni zaraznih dječjih bolesti zahvaljujući cjepivima za ospice, hripavac, vodene kozice i slične bolesti. Suvremeni mladi liječnik ne zna što to znači imati uhobolju, još manje kako izgleda zarezivanje bubnjača." (6)

Osim što liječnici ne znaju kako je biti bolesnik, oni u bolnicama zaboravljaju i sljedeće činjenice, a to je: "Običan bolesnik u velikoj bolnici podložan je opasnosti da se izgubi u mnoštvu; nema druge osobnosti do li imena i serijskog

broja na plastičnoj narukvici, uvijek u opasnosti da će ga na kolicima odvesti na krivo mjesto ili, još gore, da ga neće odvesti na vrijeme.” (6)

Sve ovo ne znaju često liječnici ili zaboravljaju, pa u žurbi, u svakodnevnom radu i ne vide mnoge važne okolnosti koje u bolnicama uvjetuju život bolesnika, ali isto tako ne znaju i ne vide ni knjižničari.

Moramo uvijek biti svjesni ovih činjenica kad razgovaramo o stvaranju i rukovođenju bolničkim knjižnicama. Naglasak mora biti na sljedećim problemima:

- Osigurati zdravstvene informacije svakom pojedincu – zdravom i bolesnom bez obzira na dob, obrazovanje, spol itd. To prije svega podrazumijeva osiguranje pravih informacija, a to znači da odredimo i stupanj općeg i posebnih obrazovanja korisnika. Ovdje treba naglasiti kako je važna određena informacijska pismenost, osnovno znanje iz biologije, posebno onog dijela koji se odnosi na čovjeka itd.
- To za sobom povlači odmah i poučavanje koje provodi onaj koji pruža informacije. Ponovo podvlačimo da poučavanje mora biti jasno, djelotvorno i ne suviše opširno.
- Na kraju to podrazumijeva da knjižničar poznaje dobro mjerila koja omogućuju vrednovanje zdravstvenih informacija.

Ne smiju se zaboraviti dvije činjenice: prvo – bez obzira na današnje velike mogućnosti koje pruža internet, zdravstveno obrazovanje nije se značajno poboljšalo. Razlog je ovaj put u bolesnicima. Napomenuli smo već da je teško naučiti kako je biti bolesnik. U ovom slučaju teško je shvatiti i objasniti, ali i dalje se bolesnici, bez obzira na sjajne mogućnosti koje im se danas pružaju, dijele u dvije stalne skupine: jedni žele sve znati o svojoj bolesti i nevezano jesu li zadovoljni postupcima svojeg liječnika, oni pretražuju, čitaju i skupljaju sve informacije, a često koriste i vrlo stručnu literaturu za svoje samoobrazovanje. Drugu skupinu čine oni bolesnici koji samo prihvaćaju objašnjenje svog liječnika, obično ne žele znati ništa ni o postupcima i budućim načinima liječenja. Isto se tako odnose i članovi uže obitelji bolesnika. Naravno da je sve to još mnogo složenije kad u cijelu priču uvučete i bolesnike prema dobi: djeca i adolescenti, starije nemoćne osobe, psihički bolesnici, ovisnici, roditelje, bolesnici koji boluju od neizlječivih bolesti itd.

U knjižnicama koje posjeduju samo medicinsku stručnu literaturu, a pacijenti dolaze i žele pročitati članke u časopisima ili knjige o svojim bolestima, veoma je važno da knjižničar surađuje s liječnikom toga bolesnika. Kao što to dobro napominje naša kolegica Damira Kraljević iz Knjižnice Klinike za plućne bolesti Jordanovac:

“Kakvu informaciju pružiti pacijentu koji na taj način saznaje o lošem ishodu bolesti? Ili kakvu informaciju pružiti onome koji ima blaži oblik bolesti pa pročitavši nešto o tome iz stručne literature ne shvati ozbiljno svoju bolest što opet može dovesti do tragičnih posljedica.”

Ova pitanja, osim stručnih, otvaraju i ona etička koja zahtijevaju suradnju liječnika i knjižničara, ali i napisane i promišljene stavove ustanova koje brinu o

zdravlju. Knjižničar će dolaziti u dodir ne samo s pacijentima koji mogu više ili manje riješiti zdravstveni problem, nego i s neizlječivim bolesnicima, nepokretnim, osamljenim jer imaju teške infekcije prenosive na druge itd. O svemu ovom treba dobro promisliti prije nego što se krene u ozbiljnu akciju stvaranja knjižnica za pacijente.

Kad upoznamo i prihvatimo sve ove okolnosti, postaje nam jasno kakvi nas problemi očekuju kad organiziramo bolničku knjižnicu. U sadašnjem trenutku, nama se čini da je predložena kombinacija bolničke stručne knjižnice s knjižnicom za bolesnike i najbolje rješenje. Ne samo iz financijskih razloga, nego i zato što mislimo da će nužnu selekciju literature u bilo kojem obliku raditi knjižničar uz pomoć liječnika, medicinskih sestara, terapeuta i drugih stručnih osoba u bolnici.

Američki knjižničari shvatili su to već prije desetak godina i usmjerili razvoj svojih bolničkih knjižnica prema bolesnicima, što se vidi iz cijelog niza članaka koji su napisani na ovu temu, a posebno iz simpozija koji je održan 2009. godine o bolničkim knjižnicama. Što se tiče hrvatskih knjižničara, njihov je zadatak da prate svjetska zbivanja u ovom području, da prate razvoj bioetike, djela poznatih stručnjaka s ovog područja i svoju stručnu literaturu. Filozofi uvijek kažu kako je ključna stvar "uspоставiti dijalog". Dijalog koji u ovom slučaju znači susret, razgovor i slušanje druge strane kako bi kroz navedene aktivnosti djelovali na najbolji mogući način.

Smatramo da će prijevod Smjernica za knjižnice za bolničke pacijente i starije i nemoćne osobe smještene u domovima umirovljenika koje je izdala IFLA pomoći i usmjeriti na pravi put knjižničare u bolničkim knjižnicama.

Drugi veliki posao koji očekuje bolničke knjižničare, izrada je standarda kako bi se ujednačio i službeno uobličio cjelokupan rad u ovim knjižnicama.

Treći zadatak je suradnja s kolegama knjižničarima iz narodnih knjižnica jer je čitanje u središtu zajedničkog djelovanja. Narodne knjižnice i njihovi knjižničari neće nam samo pomoći svojim bogatim fondovima, nego i svojim osobnim stručnim i ljudskim djelovanjem.

Zajedničko djelovanje može pomoći u stvaranju boljeg ozračja na širem društvenom planu o vrijednosti čitanja i možda će i u Hrvatskoj kao i u Francuskoj nastati i na državnom planu, program zajedničkoga kulturnog djelovanja u bolnicama i drugim zdravstvenim i socijalnim ustanovama. U Hrvatskoj je stvaranje i organizacija posebnih fondova knjiga, časopisa i drugih informacija u tiskanom ili elektroničkom obliku važan zadatak, koji će sigurno pridonijeti boljem zdravstvenom i kulturnom obrazovanju naših stanovnika.

Svi mi zajedno i kao knjižničari i kao društvena zajednica moramo biti svjesni bitne životne činjenice koju je krasno uobličio Jean Jacques Rousseau: "*U stvarnosti čovjek je relativno malo zdrav – upravo toliko koliko je slobodan.*"

Ovu nužnost da čovjek mora prihvatiti zdravlje kao prolazno stanje koje ovisno o dobi, genetskom naslijeđu, životnim okolnostima jest uvijek prolazno i nepredvidljivo, može nam pomoći da shvatimo kako i koliko naš uspješan stručni rad može pomoći današnjim bolesnicima, a sutra će pomoći i svima nama.

LITERATURA

1. Smjernice za knjižnične usluge za bolničke pacijente, starije osobe i osobe s posebnim potrebama u ustanovama za trajnu skrb i smještaj. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009. Str. 9.
2. Alptuna, Françoise. Des Bibliothèques Médicales En Bonne Santé. L'Exemple Américain. // *BBF* 35, 4(1990), 306-311.
3. Wohigemuth, Danièle; Camille Dégez. Lire à l'hôpital : recommandations institutionnelles. // *BBF* 53, 5(2008), 26-30.
4. Nightingale, Florence. Nekoliko napomena o njegovanju bolesnika. U: Peričić, Božo. Njega bolesnika i prva pomoć u nezgodama. Split : Narodna tiskara "Novo Doba", 1936. Str. 134-137.
5. Frankl, Viktor E. Nečujan vapaj za smislom. Zagreb : Naprijed, 1987. Str. 87-88.
6. Thomas, Lewis. Najmlađa znanost : bilješke promatrača medicine. Zagreb : Medicinska naklada, 1995. Str. 56, 188.